

Lőrincze-emlékkönyv születésének 100. évfordulójára

(Lőrincze-emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. Szerkesztő: Balogh Ferencné. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2015.)

Az emlékkötet Lőrincze Lajos születésének századik évfordulójára jelent meg a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár kiadásában. A könyv élén álló szerkesztői előszónak már a címe is (*A mi Lőrinczénk*) arról árulkodik, hogy a szentgáli születésű, a Pápai Református Kollégiumban tanult nyelvészt a Veszprém megyeiek a magukénak érzik, emlékének az őrzését, örökségének az ápolását fontos feladatuknak tartják; a kötet megjelenése mögött elsősorban ez a nemes szándék állt. A könyv hátsó borítóján lévő Lőrincze-idézet szintén a megyei kötődést emeli ki („Ha visszanézek életemre, azt mondom, hogy nincs semmi, amit megbántam volna. Ezt belém nevelte a pápai iskola és a szentgáli is.”), ahogyan a könyv első részének (*Hagyományörzés Veszprém megyében és a Lőrincze-iskolákban*) az írásai, személyes visszaemlékezései és több illusztrációként szolgáló kép is. A könyvnek részben előzménye a nyelvész halála után öt évvel, 1998-ban Balogh Ferencné összeállításában a megyei könyvtár által megjelentetett *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia* című kiadvány. Ezen kívül a veszprémi Új Horizont adta ki Lőrincze Lajos utolsó kötetét 1993-ban (*Megnől az ember címe. Barátok – emlékek – találkozások*), mely már a betegágyában, barátai segítségével készült, és a kisebb-nagyobb írásokból, cikkekből, beszélgetésekből életének a története rajzolódik ki.

A most ismertetett kötet írásai igen változatos témájúak, műfajúak és terjedelműek, ám a szerkesztő, Balogh Ferencné által „szinte lehetetlen”-nek nevezett vállalkozás, hogy ezekből az írásokból egységes kötet jöjjön létre, úgy gondolom, mégis sikerült. Ez nagyrészt a szerkesztői munkának köszönhető: a szerzők gondos kiválasztásának, a jól összeválogatott és elhelyezett illusztrációknak és a 1998-as kötetrel való folytonosságot biztosító mellékletnek. Az egységességet nemcsak az eredményezte, hogy a szerkesztő Lőrincze Lajos pályáját mindvégig nyomon követte, igen alaposan ismeri; hanem minden bizonnyal segítette az a személyes viszony is, ami őt a tudóshoz kötötte — ez több helyen átviláglik a szövegén.

A szerkesztői előszót Balázs Géza bevezető írása követi. Röviden áttekinti Lőrincze tudományos pályáját, kiemelve a nyelvművelés tudományos rangra emelésében és a nyelvi ismeretterjesztésben játszott szerepét. Nyelvészeti munkásságát Graf Rezső tanulmánya alapján összegzi. Írása zárásaképpen bemutatja, hogy a rendszerváltás után hogyan változott meg a magyar

nyelvművelés helyzete, illetve azt, hogy a Nyelvtudományi Intézetben megszűnt nyelvművelő osztály munkáját kik, hogyan és milyen szellemben folytatták, folytatják. Az ezután következő *Lőrinczéről mondták, írták...* idézetválogatásban a szerkesztő — bölcs megfontoltsággal — Balázs Gézától a nyelvtudomány és a nyelvművelés újbóli egymásra találására, a kiegyezés fontosságára utaló mondatokat választott.

A könyv a két bevezető írást követően két nagy részre oszlik. Az első (*Hagyományörzés Veszprém megyében és a Lőrincze-iskolákban*) esszéket, visszaemlékezéseket tartalmaz. A szerzők Lőrinczéről elnevezett iskolák tanárai, diákjai, egyben szellemi örökségének ápolói; másrészt személyes ismerősök, barátok, akik Lőrincze életének Veszprém megyei helyszíneihez — Szentgálhoz, Pápához, Veszprémhez — kötődnek. A kötet második része (*Kortársak, Lőrincze-díjas nyelvészek*) rövidebb-hosszabb tanulmányokból áll, melyek egy részét azonban úgyszintén átszövik a személyes élmények. Ezeknek az írásoknak a szerzői olyan nyelvészek, irodalmárok, tanárok, akik részesültek az 1993-ban létrehozott és évenként odaítélt Lőrincze-díjban, melyet a magyar nyelvvel foglalkozó kutatók nyerhetnek el.

A Veszprém megyeiek hagyományápolását mutatja a három kiadott könyvön kívül a róla elnevezett iskola, emlékszoba, emléktáblák, a megyei könyvtárban berendezett emléksarok, versenyek, előadások, találkozók. Szentgál általános iskolája 1994-ben, a Lőrincze Lajos halálát követő évben vette fel híres szülöttének a nevét. *Sófalviné Tamás Márta, Kövári Zsanett, Vida Marianna, Garai György és Martonné Sándor Éva* meleg hangú írásaiban arról olvashatunk, hogy a szülőfaluban hogyan őrzik Lőrincze emlékét: az évente megrendezett Lőrincze-héttel, emlékszobával, emléktáblával, kiállítással, a Lőrincze-iskolák találkozóival. A szentgálin kívül más, távoli iskolák is a híres nyelvtudós nevét viselik, így a hegyeshalmi és a Zemplén megyei mikóházi: *Szőcs Tibor* és *Novák Jánosné* a névválasztás okairól, a saját iskolájukról, az ott folyó nyelvi nevelésről számolnak be. A „*Hazajöttem Veszprémbe*” (*Emlékek a város és Lőrincze Lajos kapcsolatáról*) című tanulmányban *Balogh Ferencné* nemcsak az „emlékeket” veszi végig cikkek, interjúk segítségével; hanem kiemeli Lőrincze szakmai életútjának azon állomásait is, melyek Veszprémhez és a megye más településeihez kapcsolódtak: a szentgáli nyelvjárással kapcsolatos tanulmányait, a *Bilingvézés*-t, a magyar nyelvjárási atlasz munkálatait, a Veszprém megyei születésű nyelvészek emlékének a tudatos ápolását és megismertetését a veszprémiekkal, az itt szervezett tudományos nyelvészeti konferenciákat.

A kötet második fejezetében helyet kapó írások jórészt Lőrincze Lajosnak a nyelvművelés terén végzett munkáját érintik. Ez érthető is, hiszen ez a terület Lőrincze pályáján is igen fontos szerepet játszott: mind a tudományos, mind az ismeretterjesztő munkájában. Azért is érthető, mert maguk a szerzők Lőrincze-díjasok, ezt a díjat pedig olyanok nyerhetik el, akik „az anyanyelvi kultúra ügyét hosszú időn át szolgálták kutatói, ismeretterjesztői, illetőleg mozgósító erejű szervezői tevékenységükkel” (168. oldal). És végül — érzésem szerint — az is szerepet játszhatott Lőrincze munkásságán belül nyelvművelő tevékenységének a kiemelésében, hogy a nyelvészek körében már jó ideje sokakat foglalkoztató kérdés és viták keresztüztüében áll a nyelvhelyességi hiba mivolta, a nyelvi norma léte, és általában véve magának a hagyományos értelemben vett nyelvművelésnek a szerepe vagy létjogosultsága a nyelvtudomány keretein belül.

Az írások többségében — még ha alapvetően szakmai szempontból is közelítik meg a témát — szóba kerül Lőrincze szeretetreméltó személyisége, közvetlensége, figyelmessége, szerénysége, humora, a tudomány iránti szívből jövő elkötelezettsége. A nyelvművelésről vallott nézeteivel kapcsolatosan a szerzők többsége a következőket emeli ki (ha nem is mindegyikük következetes ezek végiggondolásában): „emberközpontúság” a korábbi „nyelvközpontúsággal” szemben; a „pozitív” jelző, mely az értékekre mutat rá, és nem a hibakeresést hangsúlyozza; a nyelv folyamatos változandósága és ezzel összefüggésben az élő nyelvszokás irányadó volta és a „megengedő” hozzáállás.

Az írások egy része Lőrinczét mint tanárt, munkatársat, barátot idézi meg méltatva, természetesen, nyelvtudományi érdemeit is. *Grétsy László*t munkatársi és baráti kapcsolat fűzte hozzá évtizedeken keresztül, közös élményeik közül idéz föl néhány „emlékforgácsot”, kiemelve Lőrincze Lajos közvetlen természetét, „emberszeretetét”. *Pomogáts Béla* a „nemzet tanárának” nevezi, tudományos hitelességét és az anyanyelvi kultúra iránti felelősségvállalását tartja fontosnak megemlíteni. *Szathmári István* arról emlékezik meg, hogy hogyan járult hozzá a nagyra tartott nyelvész az ő életpályája alakulásához. *Pálffy G. István*, újságíró a Lőrincze-portréfilmek készítésének élményeit idézi föl; *Kálmán Attila* is személyes találkozásait benyomásait sorolja. *Murádin László* a Magyar Nyelvatlasz erdélyi kutatópontjain Lőrincze Lajossal és Benkő Loránddal végzett közös munkájukat, élményeiket eleveníti föl. Mások, mint például *Zimányi Árpád*, *Holczer József*, *Dóra Zoltán*, *Minya Károly* kevesebb közvetlen, személyes emlék birtokában (vagy azok hiányában) Lőrinczének a szakmai munkájukra gyakorolt hatásáról adnak képet. *Kiss Gábor* néhány vidám

anekdota mellett azt tartja fontosnak megemlíteni, hogy a Kádár-kor központosító, a nyelvművelésre is kiható politikájában Lőrincze a maga nyelvjárási beszédével, az „így sem rossz, úgy sem helyteleníthető” nézetével nem vállalt részt (ebben az összefüggésben említi *Péntek János* is a maga írásában). *Pusztai Ferenc* — a közös személyes és szakmai élményeken túl — mint nyelvtörténész Lőrinczének a nyelvi változásokkal kapcsolatos véleményét idézi, és a nyelvművelés történetiségére való figyelmeztetését emeli ki. A fejezet szerzői között magyarországiakon kívül határon túliak is helyet kaptak. A határon túli magyar anyanyelvű beszélők szemszögéből más megvilágításba kerülnek Lőrinczének a köznyelvről, a nyelvjárásokról, a nyelvi normáról tett megállapításai. Igen fontos gondolatokat tartalmaz ezzel kapcsolatosan *Péntek János* írása: az erdélyi nyelvhasználati szokásoknak az anyaországától való eltérése és a kétnyelvű helyzet szemszögéből értelmezi Lőrincze nyelvművelő felfogását, illetve utal annak ottani fogadtatására is. Cikke befejezésének két kulcsszava a változás és a maradandóság: a változás a nyelvben és a nyelvhasználatban folyamatos, de változnak a tudomány módszerei és a szemlélet is; viszont maradandók „az emberi példák, az emberség példái”, így Lőrinczéé is. *Simon Szabolcs* a szlovákiai magyar nyelvművelés történetét és jelen helyzetét foglalta össze, röviden utalt — Péntekhez hasonlóan — a nyelvi problémák kezelésének a hely és idő függvényében változó módjaira, a nyelvi menedzselés és a nyelvi tervezés fogalmakat is megemlítve. (A változó körülményeknek való megfelelés, az időszerűség gondolata többek között *Balázs Géza* és *Pusztai Ferenc* írásában is megjelenik.) Végül fontosnak tartom megemlíteni, hogy Lőrincze Lajosnak a magyar nyelvtudományban játszott szerepe a nyelvművelő tevékenységén kívül a dialektológiában és a névtanban is jelentős, ezekről talán kevesebb szó esik a könyvben. Az 1950-es évektől részt vett a *Magyar Nyelvjárások Atlasza* munkálataiban, a módszertani megalapozástól és a gyűjtések megkezdésétől az atlasz kiadásáig. A helynevek gyűjtéséről, történetéről is több munkája megjelent (pl. a *Földrajzi neveink élete* 1947-ben).

A tanulmányokat a Lőrincze-díjasok névsora, Lőrincze Lajos 1999 előtt kiadott legfontosabb könyveinek, a róla megjelent kiadványoknak, filmeknek és a PIM által őrzött leveleinek, a vele készült hang- és videófelvevételeknek a jegyzéke követi. A kötet mellékleteként szerepel az 1998–2015 közötti bibliográfia 110 tétellel — *Balogh Ferencné* gondos összeállításában —, mely az 1998-ban megjelent bibliográfia folytatása.

Az emlékkötetet sok fotó is gazdagítja. Ezek között vannak becses személyes emlékek, mint a kézzel és géppel írt levelei, feljegyzései, róla készült fényképek;

másrészt az emléke ápolásával kapcsolatos dokumentumok, a tiszteletére tartott rendezvényekről készült fotók, emléktáblák, emlékszoba, róla készült festmény, rajz; ezeken kívül könyv- és folyóirat-borítók.

„Harcban áll a megszokottal a szokatlan, az egyszínűvel a sokszínű, az általánossal az egyedi. Meghatározható-e pontosan a köznyelvi forma, megszabhatók-e világosan az igényes nyelvszokás határai? Megjelölhető-e általában és személy szerint, hogy ki az, aki köznyelven beszél, akinek a nyelvhasználatát tehát példának, irányadónak lehet venni?” (*Emberközpontú nyelvművelés*. Magvető Kiadó, Bp., 1980: 47–48) — Lőrincze (részben nyitva hagyott) kérdései ma is kérdések, és talán az sem baj, hogy ezekre a kérdésekre nem adható pontos válasz.

PELCZÉDER KATALIN

Pannon Egyetem

pelczederk@gmail.com